

I. N. LUNGULESCU

MIHAIL EMINESCU

OMUL, POETUL, FILOSOFUL

*Ideal pierdut în noaptea unei lumi
ce nu mai este.....*

DE ACELAȘ AUTOR:

Dreptul forței și forța dreptului; R.-Vâlcea, 1921

O nouă concepție despre lume; R.-Vâlcea, 1929

**De pe culmile gândirii spre zarea Absolutului;
R.-Vâlcea 1930.**

**Școala Alexandrină în lumina operelor lui Pan-
ten, Clement și Origen; R.-Vâlcea, 1930.**

Energia spirituală; R.-Vâlcea, 1931.

N. Iorga — (Conferință); R.-Vâlcea 1931.

**Problema sufletului în cultura contemporană;
Sibiu, 1934.**

Evoluția dreptului și exegeza legii; Timișoara 1934.

I. N. L U N G U L E Ș C U

MIHAIL EMINESCU

OMUL, POETUL, FILOSOFUL

*Ideal pierdut în noaptea unei lumi
ce nu mai este.....*

1 9 3 4

Tipografia Românească Inst. de Arte Grafice Timișoara

www.dacoromanica.ro

Scumpei mele soții

Viorica

întru nemărginită dragoste

Mihail Eminescu

Omul, poetul, filosoful.

*Iar deasupra tuturor va
vorbi vre-un mititel;*

*Nu slăvindu-te pe tine,
lustruindu-se pe el.*

Scris. I.

Iată versurile, pline de amărăciune și pline de adevăr, care-mi răsună cu putere în urechi acum, când îndrăsnesc să mă apropii de acel ce a fost nefericitul dar marele poet-filosof al neamului, Mihail Eminescu. Căci eu măsoz distanța ce rămâne între cel ce vorbește și acela despre care se vorbește și-mi dau seama cât de slab îmi e cuvântul și cât de săracă îmi este vorba pentru a zugrăvi, în linii adevărate și în linii sugestive, icoana integrală a poetului. Ci frică mare mă cuprinde și tulbure mi se face mintea când gândurile mi se îndreaptă către el, spre a-i povesti viața, spre a-i descrie suferința, spre a-i analiza opera și spre a-i trâmbița gloria. Pentru că neînsemnata mea ființă își simte, în această privință, din

---

¹⁾ Conferință.

belșug insuficiența și-și cunoaște îndeajuns slăbiciunea, și n'ar vrea ca la urmă să suporte ironica muștrare a cântărețului, care cu glas profetic, cunoscând oamenii și cunoscând împrejurările, a trebuit să scrie:

*Iar deasupra tuturor va vorbi vre-un mititel;
Nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe el.*

* * *

Se născu în Botoșani. Anul dela Christos 1850 fu cel dintâiu care i-a mângăiat fruntea. Părinții, Gheorghe și Raluca Eminovici, aveau zece copii, iar Mihai eră al șaselea în vârstă.

Viața și-a desfășurat-o toată, în această epocă a copilăriei, în satul Ipotești. Fire curioasă și temperament ciudat, copilul, ce aveà să primească mai târziu scânteia genialității poetice, încă din primii ani ai tinereții se distingeà cu totul de felul de viață al celorlalți frați ai săi. Căci ceasuri întregi, și zile întregi și nopți întregi, cutreeră, ca un extatic admirator al naturii și ca un melancolic visător, și codrii deși și poenile minunate ale Ipoteștilor, fără să se mai gândească, și la el — întru nevoile lui — și la părinți, întru îngrijorările lor. Se înfundă cu tot dinadinsul, el Mihai, ce n'aveà încă anii școalei primare, se înfundă în pădure, hoinăreà prin codrii ei, colindă luncile și sorbià din frumusețile naturii ce i se desfășurau înainte, uitând și de masă și de casă, unde îl vedeai întorcându-se abià, hăt târziu, în asfințit de soare sau în răsărit de lună, sdrobit de oboseală,

flămând, cu ghetete prăfuite și hainele rupte. Atât de puțin ținea el încă de atunci la banalele trebuințe ale acestui mizer pumn de țărână, care se numește trupul și atât de mult se gândea el la nevoile estetice ale acestui divin element al ființii, care se cheamă sufletul nostru!

Și de sigur, farmecul firii trebuie să-l fi impresionat adânc pe copil, pentruca poetul de mai târziu, așa de plastic și așa de sugestiv, să scrie:

*De treci codri de aramă, de departe vezi albind
Ș'auzi mândra glăsuire a pădurii de argint.*

*Acolo, lângă izvoară, iarba pare de omăt,
Flcri albastre tremur-ude în văzduhul tămâiet;
Pare-că și trunchii veșnici poartă suflete sub coajă
Ce susțină printre ramuri cu a glasului lor vrajă.
Iar prin mândrul întunerit al pădurii de argint,
Vezi izvoare sdrumicate peste pietre licurind.*

(Călin.)

Acasă nu prea o ducea bine cu ai săi. Independența sa înăscută și lipsa de acomodare cu prescripțiile unui copil cuminte făceau pe tatăl să-l considere cel mai rău dintre copii. De aceea, nu arareori trupul delicat al lui Mihai a trebuit să suporte, în forme destul de concrete, aspra severitate părintească. Copilul însă continuă să privească seninul cerului albastru cum se răsfrânge în undele limpezi ale lacului și continuă să se gândească tot mai mult la frumusețile naturii, care cu un moment mai înainte îi încântase sufletul.

Și totuși. Acel ce aveà să devină cununa nepieritoare a literaturii noastre, încă din fragedă vârstă și-a descoperit forța de intuiție superioară, caracteristica firilor excepționale. Căci Eminescu, până a nu împlini primăverile șapte, posedă, ca o adevărată minune a secolului, presentimentul clar, — și al evenimentelor viitoare ce aveau să se petreacă și al faptelar ce n'au căpătat realitate încă.

Astfel, un biograf al lui ne povestește că într-o vară, pe când tatăl poetului își treeră grâul și-și făcuse stogurile pe malul pârâului din apropiere, Eminescu — copil mai mic de șapte ani — s'a grabit să spună părintelui că rău a făcut de și-a așezat grâul acolo, fiindcă peste o zi sau două are să vină o ploaie așa de grozavă că apele pârâului umflându-se, grâul tot va fi luat de puhoiu. Două zile au trecut și prevestirea copilului s'a împlinit întocmai.

Oamenii îl considerau năzdrăvan. Și pe bună dreptate. Om excepțional, ochii lui vedeau mai mult, mai adânc, mai departe, așa că înaintea lor tainele se descoperiau iar misterele căpătau înțelesuri și lumină. Căci geniul, prin esență, vizionar este: Străpunge realitatea, — fie cât de conzistentă, apropie viitorul ca să-i sondeze tainele, pătrunde adâncurile ca să le sesizeze ființa și scoate la lumină tot ceeace plutește în întunec și în umbră

Eminescu, stingher între frații lui, deosebit cu totul de ei și prin idealuri și prin temperament, n'a prea cunoscut afecțiunea, nici pe cea părintească nici pe cea frățească. Viața familială, ast-

fel cum se înțelegea atunci, nu-l atrăgea și nu-l influența. O singură excepție însă: dragostea de mamă se înfiripase adânc în sufletul lui și oridecâteori icoana mamei îi revenia în minte, o dulce duioșie și o puternică tristețe îi cuprindeau ființa.

Din aceste sfinte sentimente, din această dragoste caldă față de aceea ce-i dăduse viață și care, după moarte, fu îngropată lângă Biserița din Ipotești la umbra vechilor salcâmi ce-i împodobesc și-acum mormântul, din această nemărginită dragostea de mamă a putut smulge el versuri de frumusețea și de simțirea celor cuprinse în dezolanta și trista lui chemare:

*O mamă, dulce mamă, din negură de vremi
Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi;
Deasupra criptei negre a sfântului mormânt
Se scutură salcâmi de toamnă și de vânt,
Se bat încet din ramuri, îngână glasul tău...
Mereu se vor tot bate, tu vei dormi mereu.*

Cu vârsta de opt ani, Eminescu vine în Cernăuți, unde îl aduce tatăl său și unde se mai găseau încă doi frați de ai lui la școală. Intră deodreptul în clasa treia primară, prin cunoștințele sale școlare ce le căpătase acasă la părinți. Termină școala primară și urmează gimnaziul clasele I și a II-a. Nu era printre elevii de frunte. Iubiă cu tot focul inimii sale studiile istorice, — în special istoria națională, și studiile filosofice, și îi dispăcea complet studiul arid al matematicilor și al limbilor noastre.

În gimnaziu, pentru colegii lui, eră un adevărat tezaur atunci când, cu vocea lui blândă, caldă, dulce și patetică, povesteă episoade din istoria neamului. De altfel, citise mult în cărțile românești vechi pe care le găsisese la tatăl său acasă. De aci admirabila formă de expunere în toate povestirile lui și tot de aci minunata haină a cuvântului, de o clasică strălucire, în care și-a îmbrăcat el gândurile și și-a cântat idealurile.

La gimnaziu, profesorul de limba română — Aron Pumnul — îl entuziasmă în special. Și pe bună dreptate. Căci acel ce aveă să dea mai apoi formă desăvârșită și dumnezească armonie graiului românesc prin neperitoarele lui versuri, — nu puteă să stea „nepăsător și rece“ față de cel dintâiu dascăl ce l-a învățat să iubească, și limba românească și frumusețile ei. De aceea, la moartea profesorului, muza i-a inspirat poetului, la vârsta mai mică de 16 ani, cea dintâiu poezie:

*Imbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cipru verde'ncinge antică fruntea ta;
C'acuma de'n pleiada-ți auroasă și senină
Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină,
Se stinse o dalbă stea!*

. . . . .

(La moartea lui Aron Pumnul)

Viața gimnazială din Cernăuți însă nu l-a mulțumit. Și astfel, deodată, ne pomenim că din cataloagele acestei școale Eminescu dispăre. Deja firea sa inacomodantă și iregulară l-a făcut, încă

de pe când urmă cursurile școalei primare din acelaș oraș, să părăsească subit școala și să se întoarcă pe jos, — gândiți-vă, 120 km. distanță, — acasă la Ipotești, în Botoșani. Tatăl, evident, întrebuițând argumente mai mult sau mai puțin pedagogice, l-a readus în Cernăuți de unde fugise.

După terminarea celei de a doua clase gimnaziale deci, cursul său didactic se întrerupe. Intunec nepătruns apasă de acum asupra educației sale școlare. Sigur se știe doar atât, că a treia clasă secundară a luat-o la Sibiu, iar a IV și a V-a în particular, probabil. Și iarăși, sigur este, că nu și-a terminat cursurile liceale.

Ce impresie i-a lăsat lui școala și ce gânduri frământau mintea poetului în timpul frecventării ei, ne-o spune el însuși, cu accente de ascuțită ironie la adresa înțelepciunii searbede și reci a dascălilor, ce-l tot cicăleau cu matematicile și limbile moarte, pe el, cu sufletul vibrând la tot ce e căldură, farmec, frumusețe, poezie:

*Vai! tot mai gândești la anii, când visam în
[académii,
Ascultând pe vechii dascăli cârpocind la haina
[vremii,
Ale clipelor cadavre din volume stând s'adune
Și'n a lucrurilor peteci căutând înțelepciune?
Cu murmurele lor blânde, un izvor de horum-
[harum,
Câștigând cu clipeală nervum rerum
[gerendarum,*

*Cu evlavie adâncă ne'nvârtiau al minții scripet,
Legănând când o planetă, când pe-un rege din
[Egiptet.*

*Par'că-l văd pe astronomul cu al negurii repaos,
Cum ușor ca din cutie, scoate lumile din haos
Și cum neagra veșnicie ne-o întinde și ne'nvață
Că epocel se'nșiră ca mărgelile pe ață.*

*Atunci lumea'n căpățină se'nvârteă ca o mărișcă
De simțiam, ca Galilei, că comedia se mișcă.*

*Amețit de limbe moarte, de planeti, de colbul
[școlii,*

*Confundam pe bietul dascăl cu un craiu mâncat
[de molii*

*Și privind păienginișul din tavan de pe pilastri,
Ascultam pe craiul Ramses și visam la ochi
[albaștri...*

*Și pe margini de caiete scriam versuri dulci, de
[pildă*

Către vre-o trandafirică și sălbatică Clotildă.

Imi plutiă pe dinainte cu al timpului amestic

Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic.

Scârțierea din condee dădea farmec astei liniști,

*Vedeam valuri verzi de grâne, undoiarea unei
[liniști*

*Capul greu cădeă pe bancă, păreau toate 'n
[infiniț;*

Când sună, știam că Ramses trebuia să fi murit.

(Scrisoarea a doua).

Ci cu anul 1865 mergând pânăla 1869, viața lui Eminescu se scurge într'o negură de necunoștință ce nu s'a putut prea bine și cu precizie ilumina. Se cunosc însă câteva evenimente, care pot să ne dea o icoană mai fidelă asupra firii poetului nostru.

Hoinărind ca un trubadur, de colo pânăcolo, prin toate ținuturile românești ca să-și cunoască întru întregime neamul și să-i descopere pretutindeni virtuțile lui specifice și culegând ca o albină sânguitoare mierea învățăturii din lume și din cărți, îl găsim, — când la Brașov, cu trupa lui Tardini, admirând splendorile Ardealului românesc de pe înălțimile Tâmppei, când la Blaj, cetate de luptă, de rezistență și de cultură a nației române asuprite, împins aci precum ne-o spune el însuși „de dorul fierbiente de a putea să vadă locul de unde a răsărit soarele Românismului“, — descălăcând astfel pe jos, prin cheile Bicazului poate, din Moldova, pe malurile Mureșului, în inima Ardealului, când la Sibiu pe urmele marelui Șaguna, când în mănăstirea Banat cu trupa lui Pascali, la Lugoj, Oravița și Timișoara, când — sfâșietoare tragedie — grăjdar la hotel și hamal în portul Giurgiu, când iarăși, sufleur la Teatrul Național din Capitala țării.

O! e așa de impresionantă povestea acestor întâmplări! Căci iată cum ni se prezintă poetul în decursul acestui timp — la Sibiu, la Giurgiu, la București — după mărturia celor ce l-au întâlnit l-au văzut, cu admirație l-au apreciat și cu sinceritate l-au compătimit.

„Un fior rece mă cuprinse — spune N. Den-

sușianu despre impresia ce i-a făcut-o Eminescu în 1865 la Sibiu — un fior pentru primul moment inexplicabil, când am văzut pe acest tânăr scriitor îmbrăcat într'un costum cu totul singular. O spun, nu în dezonoarea acestui om ci pentru cunoașterea crudei sale sorți, că în adevăratul înțeles al cuvântului curgeau sdrențele de pe el. Abia se mai vedeă pe la gât un mic rest de cămașă neagră, iar pieptul de sus și până jos eră gol și cu mare necaz cercă bietul om să-și acopere pielea cu o jachetă ruptă în toate părțile, sdrențuită dela mâneci pânăla coate și cu niște simpli pantaloni sdrențuiți din sus și sdrențuiți din jos“...

La Giurgiu e găsit de actorul Găvănescu ca hamal în port. Aci Eminescu „sta cu răzătoarea în mână și rădeă banițele pline. În picioare aveă numai niște pantaloni de dril albaștri, iar pe corp un sacou scurt de materie ordinară. Nici cămașă, nici ciorapi, nimic“.

În sfârșit, Caragiale¹⁾ ne povestește un alt episod din această viață de trubadur a poetului:

„Sunt peste douăzeci de ani de atunci.

„Locuiam într'o casă unde trăsesese în gazdă un actor, vara director în provincie. Stagiunea migrației actorilor se sfârșise: eră toamnă și aceste paseri călătore se întorceau pe la cuiburile lor.

„Văzându-mă că citeam într'una, actorul îmi zice cu un fel de mândrie:

— „Îți place să te ocupi cu literatura. Am și eu un băiat în trupă care citește mult, este foarte învățat, știe nemțește și are mare talent: face poe-

---

¹⁾ În Nirvana.

zii; ne-a făcut câteva cuplete minunate. Eu cred că ți-ar face plăcere să-l cunoști.

„Și-mi povestești cum găsisse într'un hotel din Giurgiu pe acel băiat — care slujia în curte și la grajd — culcat în fân și citind în gura mare pe Schiller.

„In ieslele grajdului, la o parte, era un geamantan — biblioteca băiatului — plin cu cărți nemțești.

„Băiatul era foarte blând, de treabă, nu avea nici-un vițiu. Era strein, zicea el, dar nu voia să spună de unde. Se vedea bine a fi copil de oameni, ajuns aci din cine știe ce împrejurare.

„Actorul îi propusese să-l ia suflor cu șapte galbeni pe lună și băiatul primi cu bucurie. Își luase biblioteca și acum se afla la București“.

„Seara aceea trebuia să vie Eminescu la directorul lui.

„Astfel puteam să-l văd.

„Tânărul sosi. Era o frumusețe.

„O figură clasică încadrată de niște plete mari și negre, o frunte înaltă și senină, niște ochi mari.

„La aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva e înăuntru. Un zâmbet blând și adânc melancolic.

„Avea aierului unui sfânt tânăr coborât dintr'oveche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare.

— Mă recomand Mihail Eminescu...

„Așa l-am cunoscut eu“.

Copil fără de prieteni și fără de noroc, geniu mareț al nației mele, te văd par'că și azi cu inimă

sângerată de durere, te văd în straie rupte, cu figura blândă și dulce, cu părul tău bogat și ochii tăi mari, te văd în port cu răzătoarea 'n mână. cântărind cerealele stăpâniilor cu avere mare dar cu suflet mic, te văd în grajd culcat pe fân ca un alt Christ al vremurilor noastre. te văd acolo în orașul dela Dunăre, zdrențuit, flămând și palid. alături de geamantanul nedespărțitelor tale cărți. te văd citind în gura mare pe celălalt poet al durerii, pe nemuritorul Schiller. te văd pitit în cușca de sufleur a teatrului, pe tine visător cu negre plete frământat de doruri multe, — spre a inspira cuvânt actorilor și spre a-ți sprijini cu hrană carnea, te văd transfigurat de iubirea ce ți-a cuprins sufletul tău de tânăr cu optsprezece primăveri pentru frumoasa între frumoasele făpturii — artista Eufrosina Popescu, — și ea tânără cași tine, și ea simțitoare cași tine, și ea iubitoare cași tine. dar nu pentru tine...

Ți-aud versul tău de admirație pentru divina frumusețe a artistei adorate:

Ah, ca visul ce se îmbină

Palid, lin, încetișor.

Cu o rază de lumină

Ce-arde geana ochilor.

Tu cântare întrupată!

De-al aplauzelor flor

Dispărând divinizată

Răpiși sufletu-mi în dor.

(La o artistă).

Și-ți înțeleg durerea de a nu-ți răspunde ea
suspinelor inimii tale:

*Eu singur n'am cui spune cumplita mea durere,
Eu singur n'am cui spune nebunul meu amor;
Căci mie mi-a dat soartea amară mângâiere
[O piatră să ador.
(Amorul unei marmure).*

Din perioada aceasta, turbure și nelămurită a
vieții sale datează cele dintâiu producțiuni literare
ale poetului, publicate în revista „Familia“ a lui
Iosif Vulcan, din Oradea-Mare. Tot Vulcan fu
acela care îi schimbă numele din Eminovici în
Eminescu, schimbare pe care poetul apoi a adop-
tat-o pentru totdeauna.

În toamna anului 1869 Eminescu e la Viena,
student, unde se împrietenește cu Slavici. Timpul
acesta de studii 1869—1874 e foarte pe larg des-
cris de nuvelistul nostru în „Amintirile“ sale. Aci
îl găsim în Capitala Austriei spre a urmă cursurile
universitare, aci la Iași Moldova, aci la Putna
în Bucovina, închinându-se, alături de miile de
pelerini veniți din toate unghiurile țării la serba-
rea a 400 de ani dela zidirea istoricii Mănăstiri,
închinându-se cu sfântă evlavie la mormântul lui
Ștefan cel Mare, aci în sfârșit la Berlin. E perioa-
da în care poetul se adâncește mai mult în filo-
sofia Kantiană, Schopenhauriană și budistă.

În camera sa din Viena locuia cu alți doi colegi,
iar orele lui de studii erau mai mult noaptea decât
ziua. Când colegii lui veniau, târziu, seara, din
oraș acasă, odaia lor eră un infern înăbușitor.

Eminescu de abia se mai vedeà în fumul de tutun cutrupitor de sub abatjourul lămpii, galben, palid și dus pe ceea lume. Băeții trebuiau deci să alerge întâiu la fereastră ca să o deschidă. Așa de puțin îi păsà lui de ființa-i trupească, de grijile lui pământești, de nevoile lui fizice.

De aici, din Viena, trimite el „Convorbirilor literare“ poezia „Venere și Madonă“, care începeà cu resonantele versuri:

*Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este,
Lume ce gândeà în basme și vorbià în poezii,
O! te vād, te-aud, te cuget, tânără și dulce veste
Dintr'un cer cu alte stele, cu alte raiuri, cu alți zei.*

*Venere, marmură caldă, ochiu de piatră ce scânteie,
Braț molatic ca gândirea unui împărat poet,
Tu ai fost divinizarea frumuseței de femeie,
A femeii, ce și astăzi tot frumoasă o revād*

. . . . .

și care a impresionat adânc pe membrii „Junimii“, Titu Maiorescu distingând numai decât dintrânsa geniul poetic al autorului. Tot aci își amintește Eminescu, încă odată și cu multă melancolie, de artista pentru care o atât de fierbinte iubire i se născuse în suflet. Căci plimbându-se la braț cu colegul Ștefaneli, într'o noapte înstelată, pe străzile Vienii, — voios, dispus și plin de tinerească exuberanță, deodată se oprește, tristețe adâncă îl cuprinde, și îndurerat exclamă: O! Eufrosina, Eufrosina!

„Cunoscând — zice Stefanelli — slăbiciunea lui Eminescu pentru figurile mitologice, credeam că vorbește de una din cele trei grații și-l întrebai prin ce asociațiune de idei ajunse la această exclamație cu rezonanțe mitologice?

— „Vezi că n'a fost figură mitologică Eufrosina mea, răspunse Eminescu, ci chip avea...

Ștefanelli îl întreabă dacă nu cumva e vorba de copila artistă din trupa lui Pascali, unde poetul fusese sufleur, artistă plină de frumusețe și plină de fermecătoare atracții?

— „Da, răspunsese el oftând, eră foarte frumușel acest drăcușor împelițat. Am fost amoretat cuc de dânsa și n'o pot uita. I-am făcut și poezii“.

Se pare — de altfel — că ultimele versuri din poezia sa „La steaua...“ sunt făcute înadins ca să-și exprime amorul nestins din sufletu-i pentru o ființă ce de mult se cufundase în noaptea vremurilor trecute:

*Tot astfel când al nostru dor
Peri în noapte-adâncă,
Lumina stinsului amor
Ne urmărește încă.*

De sigur, mai pe urmă, poetul își trimitea vibrațiile sentimentale și către alte inimi. Și e interesant de amintit muza aceea care, locuind atunci cam pe unde azi este clădirea Academiei de Înalte studii comerciale, într'o casă înconjurată, până în spre strada Cometa, de plop înalți și fără soți, pe lângă care continuu trecea Eminescu în fapt

de seară, dând mereu târcoale casei, este interesant de amintit această muză care a inspirat poetului cunoscuta și dezolanta poezie:

*Pe lângă plopul fără soți
Adesea am trecut;
Mă cunoșteau vecinii toți
Tu nu m'ai cunoscut.*

*La geamul tău ce strălucea
Privii atât de des
O lume 'ntreagă 'nțelegea
Tu nu m'ai înțeles*

. . . . .

Frumoase creații literare ne-au rămas dela el din perioada aceasta, cele mai multe fiindu-i publicate în revista „Convorbiri literare“. Tot pe când Eminescu se găsea la studii în Viena face cunoștință cu Veronica Micle, femeie în toată puterea cuvântului, cu ochii albaștri și părul blond, inteligentă, rafinată și cochetă, a cărei iubire apoi — venind el în țară — l-a turburat, dar și l-a inspirat, atâta pe poet.

Cu anul 1874 se găsește în Iași, neterminându-și studiile, deși Maiorescu inzistent îl consiliase în acest sens spre a-i putea da o catedră de filosofie la Universitate.

De acum înainte caută să muncească din greu poetul spre a-și susține traiul zilnic. În Societatea „Junimea“ își creiașe un renume deosebit.

De aci și grija continuă de poiet a membrilor ei, și în special a lui Maiorescu.

E numit dar director al Bibliotecii din Iași, pentruca cel puțin pe această cale să-și poată da, și cărnii partea ei de grijă și sufletului o atmosferă mai prielnică înaltelor lui aspirații. E scos însă, după un an, din funcție și supus judecății, pe motiv — o! ce sălbatecă cruzime și ce iosnică acuzație! — pe motiv că ar fi sustras el — poetul nemărginit în jertfă și nobil visător de idealuri sfinte — din cărțile Bibliotecii.

Ci dreptatea a trebuit ca să triumfe. Căci adus în fața Justiției, Eminescu primește achitarea, iar crudul lui calomniator cu nume atât de simbolic — Vizanti — a trebuit, pentru fapte penale dovedite, să se expatrieze.

Alături de el este dat în judecată și Titu Maiorescu, binefăcătorul lui, pe motiv că fiind ministru l'ar fi subvenționat din fondurile publice pe timpul studiilor sale în streinătate, cași cum, pentru acuzatorii de atuncia, n'ar fi crimă mai grozavă și n'ar fi faptă mai reprobabilă decât de a da posibilitate personalității să se cultive, calităților să se manifeste, talentului să se desfășure, genului să strălucească.

Să totuși, drama vieții lui Eminescu nu se termină aci. Căci numit în 1875 revizor școlar al județului Iași, e înlăturat apoi — din meschine interese de partid, — și din această funcție. Lovitura, în linia de persecuție la care mereu a fost supus, l-a durut adânc, fiindcă îl atingea și în demnitatea și în viața lui — așa săracă, simplă, tristă, sbuciumată, cum era.

Iată cu ce accente de indignare și cu ce accente de revoltă, surdă și demnă, își desvăluie el depri-marea și-și zugrăvește durerea, în scrisoarea către Veronica Micle:

„... Mi s'au nimicit ideile ce mi le făurisem despre viață!

„Rămas fără o poziție materială asigurată și purtând lovitura morală ca o rană care nu se mai poate vindeca, voi fi nevoit să iau toiagul pri-begiei, neavând nici-un scop, nici-un ideal.

„Crede-mă, ... că de azi sunt un om pierdut pentru societate.

„O singură fericire ar renaște în sufletul meu, dacă aş putea să ascund nedreptatea.

„Posteritatea nu vreau să afle că am suferit de foame din cauza fraților mei.

„Sunt prea mândru în sărăcia mea. I-am dis-prețuit, și acest gest e prea mult pentru un suflet care nu s'a coborât în mocirla vremurilor de azi“.

Ci Eminescu, cu toate necazurile îndurate și cu toate relele „*ce sunt în mod fatal legate de o mână de pamânt*“, frequentă regulat la Iași, împreună cu nedespărțitul său prieten și minunatul povestitor, Ion Creangă, — Societatea „Junimea“, iar cu anul 1877 merge la București — prim redactor la ziarul „Timpul“.

Articolele nenumărate de cuprins politic, economic și social publicate de el în acest ziar ni-l relevă dintr'o dată ca pe cel mai strălucit apărător al virtuților etnice și al drepturilor istorice ale clasei de jos a poporului și deci ca cel dintâi

doctrinar, și al țărănismului politic și al naționalismului economic în viața Statului român.

Anii 1877—1883 petrecuți în București reprezintă perioada cea mai bogată în frământare și în sbucium dar și cea mai genială în creație literară a lui Eminescu. În acest timp, poetul iubește mult și cu patimă, muncește din greu și se istovește, se înecă în mizerii și se consumă, făurește cele mai desăvârșite opere poetice ale sale, ridicându-se astfel tot mai sus pe scara genialității creatoare, pentruca apoi, dintr'odată, ca un leu răpus de moarte, să se scufunde în negura tragică a nebuniile...

* * *

Desigur că multivariată opera literară a lui Eminescu culminează în frumusețe și culminează în perfecțiune în poezia sa lirică.

Ci lirism înseamnă exploziune nestânjenită a individualității creatoare, înseamnă simțire adâncă și avânt în imaginație, înseamnă patimă nemărginită și durere multă, înseamnă iubire nepotolită și suferință amară, înseamnă admirație de natură dar disperare de viață, înseamnă, în sfârșit, sbuciumul tragic al existenței și suspinul ferbinte după Nirvana „cea rece, liniștită și eternă“.

De aci locul central pe care-l ocupă în poezia lui Eminescu: *femeia*, — iubire chinuitoare prin imperfecțiunea ei, *natura*, — decor de înaltă artă prin pitorescul ei, *viața*, — iluzie deșartă prin nimicnicia ei, *moartea*, — liniște eternă prin Nirvana ei.

Și totuși, lirismul lui Eminescu nu este expansiunea sufletească a omului fericit, care-și găsește în viață tot ceea ce-l poate mulțumi și tot ceea ce-l poate satisface, ci e suspinul amar al unui suflet care a visat prea mult, s'a înălțat prea sus prin imaginație și a sperat prea sincer, pentru a se lovi apoi de realitatea crudă, stearpă, imperfectă, brutală și amăgitoare.

A iubit de sigur Eminescu. Ba încă fără îndoială, cu adâncă pasiune și nepotolită sete, iar numele muzelor ce i-au săgetat inima sunt destul de cunoscute.

Dela artista de 17 ani, Eufrosina Popescu — înger de fată din trupa lui Pascali și pânăla aceea — *cu ochii albaștri și părul blond* — care mai mult i-a înălțuit cu farmec și cu suferință sufletul, Veronica Micle, poetul s'a sbuciumat mereu în mrejele, neîncetat schimbătoare dar totdeauna sincere ale dragostei. Mai mult. Poezii de toată frumusețea, poezii în care coardele inimii lui puternic vibrează, poezii în care dragostea cu pathos e cântată iar femeia prea slăvită, poezii din care respiră doar supremul deliciu al unui suflet aservit pânăla proprie nimicire lui Eros cuceritorul, poezii de natura acestora sunt dedicate și sunt inspirate de cele ce i-au vrăjit lui ființa:

*Căci te iubesc copilă ca zeul nemurirea,
Ca preotul altariul, ca spaima un azil;
Ca sceptrul mâna blândă, ca vulturul mărirea
Ca visul pe-un copil
(Amorul unei marmure).*

*O rămâi, rămâi la mine!
Te iubesc atât de mult!
Ale tale doruri toate
Numai eu știu să le-ascult.*

(O rămâi).

*Atât de fragedă, te-asameni
Cu floarea albă de cireș,
Și ca un înger dintre oameni
In calea vieții mele ieși*

*Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior
Și dela creștet pân' în poale
Plutești ca visul de ușor.*
(Atât de fragedă . . .)

*O vino iar! Cuvinte dulci inspiră-mi,
Privirea ta asupra mea să plece,
Sub raza ei mă lasă a petrece
Și cânturi nouă smulge tu din liră-mi.*
(Sonete).

*Când voiu murì iubito la creștet să nu-mi plângi
Din teiul sfânt și dulce o ramură să frângi,
La capul meu cu grijă tu ramura ș'o 'ngropi,*

*Asupra ei să cadă ai ochilor tăi stropi,
Simți-o-voiu odată umbrind mormântul meu . . .
Mereu va crește umbra-i, eu voiu dormi mereu.*

(O mamă . . .)

*De greul negrei veșnicii,
Părinte, mă desleagă,
Și lăudat pe veci să fi
Pe-a lumii scară 'ntreagă;*

*O! cere-mi, Doamne, orice preț,
Dar dă-mi o altă soarte
Căci tu izvor ești de vieti
Și dătător de moarte;*

*Reia-mi al nemuririi nimb
Și focul din privire,
Și pentru toate dă-mi în schimb
O oră de iubire . . .*

(Luceafărul).

*Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur plopii,
E ca în minte să te am
Și 'ncet să te apropii*

(Și dacă . . .)

*Căci te iubiam cu ochi păgâni
Și plini de suferinți,
Ce mi-i lăsară din bătrâni
Părinții din părinți.*

*Tu trebuiă să te cuprinzi
De acel farmec sfânt
Și noaptea candela s'aprinzi
Iubirii pe pământ.*
(Pe lângă plopii fără soț...)

*Căci tu înseninezi mereu
Viața sufletului meu.
Mai mândră decât orice stea...
Iubita mea, iubita mea!*

*Târzie toamnă e acum;
Se scutur frunzele pe drum
Și lanurile sunt pustii...
De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii?*
(De ce nu-mi vii).

S'ar părea că această iubire, ce-i încălzise așa de puternic și așa de fierbinte inima, să-i fi procurat poetului fiori de înaltă mulțumire și sentimente de sacră fericire. Și totuși, n'a fost să fie așa. Ba, ce e mai tragic, nimic n'a sfâșiat mai mult

sufletul poetului și nimic nu i-a provocat suferință mai amară și mai doborâtoare ca iubirea însăși, pe care el așa de frumos în versuri neperitoare a cântat-o. Și de ce aceasta? Pentru că iubirea poetului nu eră iubirea josnică, meschină, brutală, a ființelor ce doar pe pământ își târăsc în carne existența. Ci eră iubirea aceea superioară, ideală, sacră, pură, cerească, nețârmurită'n trup și nelegată de moment, iubirea adâncă precum e oceanul, largă ca nemărginirea, eternă ca timpul, frumoasă ca fericirea, dulce ca raza soarelui de primăvară. iubirea care, după cuvântul Scripturilor sfinte, pe toate le crede, pe toate le nădăjduiește, pe toate le rabdă, pe toate le iartă, pe toate le suferă, iubirea în sfârșit care transformă clipa în eternitate prin splendoarea imensă a fericirii.

Ei bine, o astfel de iubire pe pământ nu se găsește, o astfel de iubire doar în lumea de vis și imaginație e posibilă, o astfel de iubire doar în *Orfeu și Euridice*, creație mitologică, s'a întruchipat.

* * *

Cunoașteți de sigur tragica poveste. Romanul întreg al iubirii, cu începuturi de lumină și de flori, cu parfumul dulce al fericirii de-o clipă și apoi cu epilogul trist al despărțirii fatale și pentru totdeauna, în ea se cuprinde.

Căci Orfeu, cântărețul plin de duioșie și plin de farmec, își găsește în frumoasa Euridice pe regina vieții sale și aleasa unei inimi stăpânită de doruri mari și patimi multe.

Dar e un făcut ca fericirea nici între zei prea 'ndelungă să nu fie. Căci într'o zi, — când viața le era mai dragă și când iubirea mai puternic îi înlănțuia — Euridice moare, trecând astfel în imperiul umbrelor cel strejuit de Cerber și guvernat de Hades. De acum, cântărețul nu mai aveà odihnă, de acum nu mai aveà liniște. Intunecată i se face viața și plină de suferință existența. Sbuclumtat în ființa lui toată și desnădăjduit în credințele lui scumpe, el doar prin cântec își mai potolia și durerea, și tristețea și necazul. Ci fiarele își domoliau furia, pietrele lacrimi vărsau, apele își înceteniau mersul, vânturile în ușoare adieri mai băteau, iar codrul doar în suspine fremătă, când duiosul cântăreț lovit de soartă, ră-tăcitor cu ochii tulburi, își trâmbița pe plaiuri suferința și durerea.

Căci muzică mai sfântă decât dumnezeiasca muzică a iubirii nu poate să fie.

În fața ei și Cerberul cel strașnic se pleacă și Hades cel întunecat la privire cedează.

Porțile Infernului se deschid decî și Orfeu își smulge de aci ființa-i iubită. Dar convenție fusese făcută ca privirea lui spre ea să nu și-o îndrepte pănăce piciorul nu le va atinge din nou pămîntul.

Cântărețul nu-și ține cuvîntul. Iubirea îi fu mai tare decât respectul unei convenții, iar nerăbdarea de a-și revedea pe cea pierdută mai puternică decât obligația ce asupra-și și-o luase.

În momentul însă când, înainte de vremea hotărîta, ochii lui întălniră pe cei ai Euridicei, ea se prăvăli de îndată iarăși în Infern și cu aceasta,

prăvălită fu pentru totdeauna, și viața și fericirea cântărețului.

Căci plimbându-și de colo până colo, în sunet trist de liră și'n glas duios de cântec, melancolia și durerea, nimfele lui Bachus, cu grațiile lor toate, neputând spre ele să-l atragă, revoltate, l-au ucis, iar capul în apa Hebrului îl aruncară.

Ci totuși, buzele lui, învinețite de fiorii reci ai morții, și purtate de valurile apei scăldate de soare, murmurau mereu în freamătul jalnic al codrului, murmurau, ca o sfântă rugăciune, cuvântul cel dulce: Euridice, Euridice..

Atât de adevărat este că iubirea mai tare decât moartea se arată!

* * *

Prin urmare, Eminescu nu și-a găsit în femei idealul iubirii sale, așa cum îl visase și așa cum și-l imaginase el:

*Da . . . visam odinioară pe acea ce m'ar iubi,
Când aş sta perdut pe gânduri peste umăr m'ar*
[privi,
Aş simţi-o că-i aproape şi ar şti c'o înţeleg...
Din sărmana noastră viaţă am dură roman întreg...
(Scrisoarea 2 patra).

Visase Eminescu, dar visul nu i s'a împlinit.
Căci,

*Erà un vis misterios
Şi blând din cale-afară
Şi prea erà de tot frumos.
De-a trebuit să piară.*
(S'a dus amorul...)

Iși visase pe iubita lui un înger, — și ea e doar femeie cu suflet de demon, o visase o mado-nă-Dumnezeu, — și ea e doar ușurata, per-versa și criminala Dalila, o visase chip de marmură frumos, — și ea e doar un sfinx ce plânge când îți urzește trădarea și râde în inimă când ochii-și lăcrămează.

Dar iluzia prea trandafirică îți dă decepția, iar visul nerealizat, — suferința. De aci acel epilog trist adeseori, melancolic în genere, tragic până la sfâșiere câteodată, al poeziilor lui Eminescu, în care iubirea le e fondul. De aci trecerea aceea bruscă, tranșantă și hotărâtoare, dela avântul de sentimentalitate, plin de lumină și plin de speranțe, al omului, care, modest cu el însuși, se tânguie rugându-se, implorând și cerând iubitei, — spre a-i se coborî în suflet fericirea, — doar o șoaptă de răspuns, o zi din a ei viață, o oară de amor:

De câte ori am așteptat

O șoaptă de răspuns

O zi din viață să-mi fi dat,

O zi-mi eră de-ajuns;

O oară să fi fost amici

Să ne iubim cu dor.

S'ascult de glasul gurii mici,

O oară și să mor.

*Dându-mi din ochiul tău senin
O rază din adins.
In calea timpilor ce vin
O stea s'ar fi aprins
(Pe lângă plopii fără soț...)*

De aci, așa dar, trecerea dela vălul de cerească
frumusețe, în care-și vedeà el înfășurată icoana
iubitei sale, la aprecierile aspre, caustice și dispre-
țuitoare, pe care le face apoi asupra femeii;

*Ce? Când luna se strecoară printre nouri, prin
[pustii,
Tu cu lumea ta de gânduri după ea să te ații?
Să aluneci pe poleiul de pe ulițele ninse,
Să privești prin lucii geamuri la luminele aprinse
Și s'o vezi încunjurată de un soi de perde-vară,
Cum zâmbește tuturora cu gândirea ei ușoară;
S'auzi zornetul de pinteni și foșnirile de rochii,
Pe când ei sucesc mustața, iară ele fac cu ochii?
Când închee c'o privire amoroasele 'nțelegeri,
Cu ridicula-ți simțire tu la poarta ei să degeri?
Pătimaș și îndărătnic s'o iubești ca un copil,
Când ea-i rece și cu toane ca și luna lui April?
Incleștând a tale brațe, toată mintea să ți-o pierzi?
Dela creștet la picioare s'o admiri și s'o desmierzi
Ca pe-o marmură de Paros sau o pânză de
[Corregio,
Când ea-i rece și cochetă? Ești ridicul, înțelege-o...
(Scrisoarea a patra).*

*Biblia ne povestește de Samson: cum că muierea
Când dormiă, tăindu-i părul, i-a luat toată puterea
De l-au prins apoi dușmanii, l-au legat și i-au*

[scos ochii,

*Ca dovadă de ce suflet stă în pieptii unei rochii...
Tinere ce plin de visuri urmărești vre-o femeie,
Pe când luna scut de aur strălucește prin alee
Și pătează umbra verde cu misterioase dungi,
Nu uită că doamna are minte scurtă haine lungi.
Te îmbeți de fceria unui mândru vis de vară,
Care 'n tine se petrece... Ia întreab-o bunăoară
O să-ți spue de panglice, de volane și de mode,
Pe când inima ta bate ritmul sfânt al unei ode...
Când cocheta de-al tău umăr ți se reazemă copila,
Dac'ai inimă și minte, te gândește la Dalila.*

(Dalila).

De aceea putem spune că deși Eminescu a iubit, și cu frenezie, totuși nici-o femeie nu i-a stăpânit profund, permanent și integral sufletul. Cași Leopardi în Aspasia — spune Maiorescu — el nu vedeă în ființa iubită decât o copie imperfectă a unui prototip irealizabil. Și fie că-l iubiă întâmplătoarea copie fie că-l părăsiă, ea tot copie rămâneă, cu ireparabilele ei defecte și cu inevitabilele ei scăderi, față de icoana celei ce, în momente de înaltă reverie, o visase. De aceea, în sfârșit, Eminescu, desgustat de femei și decepționat în dragoste, cu o melancolie plină de tristețe adâncă, își caută refugiul într'o lume nouă, într'o

lume mai înaltă, într'o lume mai bună, liniștită și frumoasă, lumea de el creată a cugetării reci și a poeziei limpezi și senine. De aci, apostrofa plină de mustrare și plină de dispreț față de aceea ce-i cerea lui, poetului, să se identifice în idealuri și să se identifice în viață cu ființa ei toată:

„Privește-ți pe acei tineri cu zâmbiri banale, cu simțiri mueratice, cu șoapte echivoce, vezi acele femei care le răspund, prin ochi, voluptoase, mișcându-și buzele, — vezi, împrejurul acestui instinct se învârtește viața omenirii..

„Mâncare și reproducere, reproducere și mâncare! Și, eu să cad în rolul lor? Să cerșesc o sărutare? Să fiu sclavul papucului tău, să tremur când îți vei descoperi sânul... sânul care mâine va fi un cadavru, și care după ființa sa, este și astăzi? Să mă frizez ca să-ți plac, să spun minciuni ca să distrez mintea ta ușoară?... „Nu. Lasă-mă mai bine în mândria și răceala mea.

„De ce vrei tu să mă scobor de pe pedestal și să mă amestec cu mulțimea? Eu mă uit în sus, asemenea statuei lui Apollon. Fii steaua cea din cer, rece și luminoasă, și atunci ochii mei s'or uită etern la tine!“...

(Cezara).

Sau mai frumos ca în Luceafărul:

Iar ea vorbind cu el în somn

Oftând din greu suspină:

— „O dulce-al nopții mele Domn,

„De ce nu vii tu? Vină!

„Cobori în jos Luceafăr blând
„Alunecând pe-o rază.
„Pătrunde'n casă și în gând
„Și viața-mi luminează!“

— „Dar cum ai vrea să mă cobor?
„Au nu'nțelegi tu oare,
„Că eu sunt nemuritor
„Și tu ești muritoare?“

Și-apoi:

„Ce-ți pasă ție chip de lut
„Dac'oi fi eu sau altul
„Trăind în cercul vostru strimt.
„Norocul vă petrece,
„Ci eu în lumea mea mă simt
„Nemuritor și rece“.

De aceea, în schimbarea profundă operată acum în gândirea cași în sufletul poetului față de lume și viață, față de iubire și femei, nota lirică a lui Eminescu se accentuează a fi din ce în ce mai tristă, din ce în ce mai melancolică.

Așa că, delirismul erotic, dacă voiți, expansiv, tumultuos, plin de lumină și plin de speranțe multe, necesar poeziei lui, în fața iluziilor pierdute și a decepțiilor fatale, trece la lirismul elegiac, unde doar tristețea are cuvântul, doar melancolia stăpânește, doar suferința veghează, —

pentru a se opri, în sfârșit, la începuturile depărtate ale ființei, la sbuciumul tragic al existenței, la durerile nepotolite ale vieții, la suspinul salvator al morții, la dorul nestins al Nirvanei, acolo unde guvernatoare e doar „*liniștea eternă care-mi sună în urechi*”.

Este lirismul meditativ, contemplativ, filosofic, al poeziei eminesciene.

* * *

Poetul, spre deosebire de omul de știință, nu face o distincție tranșantă între lumea care cuvântă și lumea care tace, între lumea care viază și se mișcă și lumea care neînsuflețită este, între natură și umanitate. Pentru el, orice elemente și orice existențe pur fizice sau cuprinzătoare de suflet, își au viața lor, patimile lor, suferințele lor, bucuriile lor, tristețea lor, aspirațiile lor. De aci participarea, permanentă aproape, a elementelor naturii din afară la desfășurarea vieții omului și viceversa. Căci pentru cel alintat de muze, codrul se tângue, izvoarele suspină, zefirul dulce adie, luna e palidă și tristă, apele plâng, valurile cântă, ramurile bat în geam, dorm și florile 'n grădină, iar luceafărul cu patimă se îndrăgostește.

E tendința de antropomorfizare, umanizare mai bine zis — a naturii, pe care se sprijină în mare parte creațiunea geniului poetic. Și e aci desigur și una din caracteristicile esențiale ale lirismului literar botezat — prin sentimentalitatea lui excesivă, neînfrânată, imaginativă și cuprinzătoare — romantism. Iar în ce privește nota fundamen-

tală, în opera lui Eminescu, a unor astfel de poezii, în care elementele naturii, în tot ce au ele mai reprezentativ, mai fermecător și mai simbolic, încadrează, participă sau se alătură cu viața lor la viața noastră, e tocmai nota suferinții amare, a tristeții adânci, a melancoliei deprimante dar și a unei duioșii impresionante și fără de egal.

Iată, spre ilustrare, poezia: „*Iar când voiu fi*“ .. ce ne amintește pe romanticul *Alfred de Musset*, care — în frumoasele lui versuri din „*Lucie*“ ¹⁾, cere prietenilor ca atunci când va muri să-i sădească o salcie la cimitir, fiindcă și paloarea și frunzișul ei plângător îi e dulce, iar umbra-i va fi ușoară pământului în care pentru deapururi va trebui ca el să doarmă:

*Iar când voiu fi pământ,
In liniștea sării
Șăpați-mi un mormânt
La marginea mării!*

*Nu voiu sicriu bogat,
Podoabe și flamuri,
Ci-mi împlețiți un pat
Din veștede ramuri.*

- ¹⁾ *Mes chers amis, quand je mourrai,
Plantex un saule au cimetière.
J'aime son feuillage éploré,
La paleur m'en est douce et chère,
Et son ombre sera légère
A la terre où je dormirai.*

*Să-mi fie somnul lin
Și codrul aproape,
Să am un cer senin
Pe-adâncile ape.*

*S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una,
Pe vârful lungi de brad
Alunece luna.*

*S'aud pe valuri vânt,
Din munte talanga,
De-asupra-mi teiu! sfânt.
Să-și scuture creanga.*

*Și cum n'oi suferi
De-atuncea 'nainte,
Cu flori m'or troeni
Aduceri aminte.*

*Și cum va încetă
Al inimei sbucium,
Ce dulce-mi va sună
Cântarea de bucium!*

*Vor arde 'n preajma mea
Luminile 'n dealuri,
Isbind s'or frământă
Eternele valuri.*

*Și nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creștet;
Ci codrul vânt să dea
Frunzișului veșted.*

*Luceaferi de foc
Privi-vor din cetini
Mormânt fără de noroc
Și fără prietini.*

(Iar când voi fi...).

Iată „*Melancolie*“, în care tristețea adâncă se împletește cu deprimarea omului ce și-a pierdut, și credința și speranța și iluzia; iată jalnica tânguire — ca sacrele lamentații biblice — din „*A-
pari să dai lumină*“..., unde suspinul se îneacă în suferință iar durerea tragic te sufocă, iat-o, cu acel refren dramatic ce încheie fiecare strofă: *O marmură, aibi milă de sufletul meu trist!*

Nu vi se pare că ascultând aceste versuri, auziți însăși ecoul frumoasei poezii a aceluiaș *Alfred de Musset* — *Pâle etoile du Soir*, în care e vorba de acea palidă stea a serii, — tristă lacrimă de argint vărsată pe mantia neagră a nopții, — ce, în clipe de tăcere, se scoboară de pe cerul senin pentru a se scufundă ca o perlă în marea cea adâncă, poezie care cu o atât de ferbinte implorațiune se termină?:

*Ah! si tu dois mourir, bel astre, et si ta tête
Va dans la vaste mer plonger ses blonds cheveux,
Avant de nous quitter, un seul instant arête; –
Etoile de l'amour, ne descends pas des cieux!*

Iată clasică poezie „La Steaua“, pe care doar insuficienții o pot socoti operă de imitație și în care Eminescu, într-o formă impecabilă, cu un ritm desăvârșit și o cadență perfectă, ne reprezintă lumina stinsului amor, ce ne urmărește încă, sub figura acelei raze care abia acum lucește ochilor noștri, deși izvorul stelar de mult s'a stins în drumul depărtărilor albastre:

*La steaua care-a răsărit
E-o cale-atât de lungă,
Că miș de ani i-au trebuit
Luminei să ne-ajungă.*

*Poate de mult s'a stins în drum
În depărtări albastre,
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre.*

*Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se sue;
Eră pe când nu s'a zărit
Azi o vedem, și nu e.*

*Tot astfel când al nostru dor
Peri în noapte-adâncă,
Lumina stinsului amor
Ne urmărește încă.*

(La steaua...)

Nu vi se pare că vă mângâie auzul însăși
parnasianul *Sully Prudhomme*, cu memorabila
lui poezie a ochilor iubiți, dar pe care i-a pierdut;
Și totuși, de dincolo de mormânt, ei văd încă?:

*Bleus ou noirs, tous aimés, tous beaux,
Ouverts a quelque immense aurore,
De l'autre côté des tombeaux
Les Yeux qu'on ferme voient encore.*

(Les Yeux).

Iată în sfârșit minunata creație literară a lui
Eminescu, impozant monument de poezie și gân-
dire, în care două lumi ne stau spre alegere față
în față, ca în filosofia platonice — sau mai bine
— ca în filosofia creștină: *lumea ideală*, rece, ab-
solută și eternă, a înaltelor aspirații, a desăvâr-
șitelor existențe, a veșnicelor perfecțiuni, lume
simbolizată așa de frumos în ființa de lumină
și splendoare a *Luceafărului*, guvernând dintru
înălțime nopțile, — și *lumea reală*, imperfectă,
relativă și peritoare, a terestrelor gânduri, a

măruntelor patimi, a efemerelor satisfacții și a truștilor poftă, lume pe care și „prea frumoasa fată de împărat“ și pajul Cătălin a îndrăgit-o până la completă absorbțiune; iată așa dar „*Luceafărul*“, poezie, care singură de ar fi fost i-ar fi pccetluit nemuritorului Eminescu, — prin muzicalitatea neîntrecută a versului și prin simbolismul profund filosofic al fondului — pentru depurări, — și geniul și talentul. Căci trebuie oricând s'o spunem, că cine n'a citit măcar odată această inegalată creație poetică a cântărețului, acela — fie sigur — nu va putea să guste nicio dată, nici din dumnezeescul farmec și inenarabila frumusețe a limbii românești, dar nici din splendorile poetice ale genialității noastre literare ¹⁾.

¹⁾ Această neîntrecută muzicalitate a versului eminescian și acest farmec specific al limbii românești din poeziile lui Eminescu sunt cu neputință de exprimat, prin traducere, în altă limbă. Ca dovadă, redăm aici două astfel de traduceri — în nemțește și în franțuzește, — de unde se poate lesne vedea că diferența dintre originalul poetului român și traducerea streină, fie cât de perfectă, este incomensurabilă:

I.

*O dulce-al nopții mele Domn,
De ce nu vii tu? Vină!*

*Cobori în jos luceafăr blând
Alunecând pe-o rază,
Pătrunde'n casă și în gând
Și viața-mi luminează!*

(Luceafărul)

*A fost odată ca'n povești
A fost ca niciodată
Din rude mari împărătești
O prea frumoasă fată.*

I.

*Herr meiner Nacht, komm' zu mir her
Aus lichtem Himmelsraume !*

*Du milder Stern, an einem Strahl
Mögst du hernieder schweben ;
Komm' in mein Haus und Herz zumal,
Erhelle mir mein Leben !*

(Trad. de Schroff)

II.

*Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur plopii,
E ca în minte să te am
Și'ncet să te apropii.*

*Și dacă stele bat în lac
Adâncu-i luminându-l,
E ca durerea mea s'o împac
Inseninându-mi gândul.*

*Și dacă norii deși se duc
De ese'n luciul luna,
E ca aminte să-mi aduc
De tine'n totdeauna.*

(Și dacă . . .)

*Și erà una la părinți
 Și mândră'n toate cele.
 Cum e fecioara între sfinți
 Și luna între stele.*

*Din umbra falnicelor bolți
 Ea pasul și-l îndreaptă
 Lângă fereastră, unde'n colț
 Luceafărul așteaptă.*

. . . . .
 . . . . .

II.

*Si les hautes peupliers frissonnent en douceur
 Puis courbent leurs rameaux à froter ta fenêtre
 C'est pour l'avoir toujours sous mon front dans mon coeur
 Et que plus pres de moi je te vois apparaître.*

*Si les étoiles d'or refletent le ciel bleu
 Dans le miroir du lac qui dort l'ombre pleine
 C'est pourque mes soupirs ne soient plus douloureux
 Et que mon coeur meurtri soudain se rassérène*

*Si fin profil d'argent tissé sur champs d'azur
 La lune m'apparaît enchevauchant les nues
 C'est pourqu'éternellement son doux visage pur
 Me rappelle à jamais nos amours disparues.*

(Si les hautes peupliers . . . par Adolph Clarnet)

— *Din sfera mea venii cu greu
Ca să-ți urmez chemarea
Iar cerul este tatăl meu
Și mamă-mea e marea.*

*Ca în cămara ta să vin
Să te privesc de-aproape
Am coborât cu-al meu senin
Și m'am născut din ape.*

*O vin odorul meu nespus
Și lumea ta o lasă;
Eu sunt luceafărul de sus
Iar tu să-mi fi mireasă.*

. . . . .
*Ea trebui de el în somn...
Aminte să-și aducă
Și dor de-al valurilor Domn
De inim'o apucă:*

— „Cobori în jos luceafăr blând
„ Alunecând pe-o rază
„Pătrunde'n casă și în gând
„Și viața-mi luminează“

. . . . .
*In vremea asta Cătălin
Viclean copil de casă
Ce împlă cupele cu vin
Mesenilor la masă.*

*Un paj ce poartă pas cu pas
A 'mpărătesei rochii.
Băiat din flori și de pripas
Dar îndrăsneț cu ochii*

*Cu obrăjei ca doi bujori
De rumeni, bată-i vina,
Se furișează pânditoriu
Privind la Cătălina ¹⁾):*

*— O lasă-mi capul meu pe sin
Iubito să se culce.
Sub raza ochiului senin
Și negăit de dulce;*

*Cu farmecul luminii reci.
Gândirile străbate-mi,
Revarsă liniște de veci
Pe noaptea mea de patimi*

---

¹⁾ Numele fetei de împărat care se îndrăgostise de Luceafăr dar și Luceafărul se îndrăgostise de ea.

.

. . . . .

. . . . .

Hyperion^{*)} vedeà de sus
 Uimirea 'n a lor față;
 Abia un braț pe gât i-a pus
 Și ea l-a prins în brață...

*Ea îmbătată de amor
 Ridică ochii. Vede
 Luceafărul. Și 'ncetișor
 Dorințele-i încrede:*

*„Cobori în jos, lucefăr blând.
 „Alunecând pe rază
 „Pătrunde 'n codru și în gând
 „Norocu-mi luminează“*

*El tremură ca alte dăți
 In codri și pe dealuri
 Călăuzind singurătăți
 De mișcătoare valuri*

---

^{*)} Nume dat în mitologie, Luceafărului.

Daŕ nu mai cade ca'n trecut

În mări din tot înaltul:

„Ce-ți pasă ție chip de lut

„Dac'oiu fi eu sau altul.

„Trăind în cerul vostru strimt

„Norocul vă petrece.

„Ci eu în lumea mea mă simt

„Nemuritor și rece“.

Ei bine, ascultând versurile poeziilor acestora toate, în care și sufletul nostru și natura însăși melancolică și tristă se arată, nu vi se pare că simțiți tot deodată amărăciunea omului care e silit să închidă pentru vecie cartea iubirii?

Și, de sigur, că nici-unul din poeții noștri nu s'a ridicat în creațiile lor lirice pânăla gradul acela de comprehensiune, până la gradul acela de adâncime, ca Mihail Eminescu și niciunul n'a sesizat, mai plastic, mai sugestiv și mai categoric, latura tragică a amorului ca el.

De aceea, cu drept cuvânt, Eminescu poate fi considerat ca poetul iubirilor noastre triste, sbuciumate și profund decepționante.

* * *

Și dacă poezia lui Eminescu reprezintă liris-mul unui suflet cufundat în tristețe și absorbit melancoliei, filosofia lui reprezintă, *ca sistem de*

cugetare, concepția idealistă a lucrurilor, în sensul că lumea nu există, în felul în care noi o cunoaștem, prin ea însăși, independent deci de spiritul care o percepe, ci e o creație a acestui spirit, o construcție reprezentativă a minții noastre, iar *ca sistem de morală*, — concepția stoică de resignare față de sbuciumul vieții, și concepția pesimistă, — budisto-schopenhauriană, — de nimicire a vieții, spre cucerirea desăvârșitei și eternei liniști care e *Nirvana*.

În adevăr, adept — prin studiile sale — al filosofiei idealiste germane, pornită dela Kant și continuată în Schopenhauer, Eminescu, firește, a trebuit să resimtă în scrierile sale și influența celui dintâiu și influența celui de-al doilea.

De aci concepția idealismului subiectiv asupra realității, — ca problemă a cunoașterii ei, intervenționismul creator al spiritului în reprezentarea lumii din afara cașii dinăuntrul nostru, ființa obiectului perceput (lumea) în funcție de subiectul percepător (omul), concepție ce se degajă din toate scrierile lui filosofice și în special din nuela „*Sărmanul Dionis*“. Căci în cele dintâiu rânduri ale acestei nuvele se afirmă categoric: „În faptă lumea-i visul sufletului meu“ — sau cum ar zice Schopenhauer: lumea e reprezentațiunea mea (*Die Welt ist meine Vorstellung*). „Nu există nici timp nici spațiu, ele sunt numai în sufletul nostru. Trecut și viitor e în sufletul meu, ca pădurea, într'un sămbure de ghindă și infinitul asemenea, ca reflectarea cerului înstelat într'un strop de rouă“.

E aidoma — cuvânt cu cuvânt aproape, mai

puțin poezia metaforelor întrebuințate de Eminescu, e aidoma rândurilor filosofului *Immanuel Kant* cuprinse în a doua Secțiune a Esteticii transcendente din gigantica sa operă: *Critica rațiunii pure*, — rânduri care ne precizează evidenta relativitate a cunoștințelor noastre, odată ce ele sunt în funcție de aceste elemente înăscute în spiritul omului: spațiul, timpul, etc.

Mai mult decât atât, Eminescu, înzestrat cu o putere de intuiție a realității pe care, în anticipările ei, doar torța genialității sale o poate explica, în aceeași nuvelă *Sărmanul Dionis*, — ne-a demonstrat, cu mult înaintea savanților de ieri și de azi, — adevărul relativității spațiului în care cu toții pe pământ ne ducem existența.

Căci iată profeticele lui cuvinte, smulse parecă din cine știe ce tratat de știință fizico-matematică:

„Să ne închipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonte, și toate cele din ea scăzute în analogie; locuitorii acestei lumi, presupunându-i dotați cu organele noastre, ar pricepe toate celea absolut în felul și în proporțiunile în care le pricepem noi. Să ne-o închipuim, caeteris paribus, înmiit de mare, — acelaș lucru se va întâmpla. Cu proporțiuni neschimbate, o lume, înmiit de mare și o alta înmiit de mică, ar fi pentru noi tot atât de mare“, etc.

Și iată acum și cuvintele renumitului matematician francez, — savant și filosof în acelaș timp

— *Henry Poincaré* — scrise cu zeci de ani în urmă, referitor la faimoasa problemă a relativității spațiului, cuvinte ce par a fi reproduse aidoma după Eminescu: ¹⁾ „Să presupunem că într'o noapte toate dimensiunile universului devin de o mie de ori mai mari: lumea va fi rămas totuși, și în acest caz, asemenea ei însăși, dându-se cuvântului similitudine acelaș sens ca în a treia carte de geometrie. Numai, aceeace aveà un metru lungime va măsurà de acum încolo un kilometru, aceeace eșà lung de un milimetru va deveni lung de un metru. Patul în care eu sunt culcat și corpul meu se vor fi mărit în aceeași proporție.

„Când mă voi deșteptà, a doua zi dimineața, ce sentiment voi încercà față de o atât de miraculoasă transformare? Nici-unul; Eu nu voi observa absolut nimic din toate astea. Findcă măsurile cele mai precise vor fi incapabile să-mi releveze cevà din această imensă răsturnare, atâta vreme cât metrii de care mă voi servi vor fi variat și ei exact în acêeași proporție cașì obiectele pe care caut să le măsoz.

„În realitate, această răsturnare de lucruri nu există decât pentru cei ce raționează cașì cum spațiul ar fi absolut. Dacă eu am raționat un moment ca ei, este pentru a face să se vadă mai bine că felul lor de a vedeà implică o contradicție. În realitate ar trebui să spunem, exact vorbind, că spațiul fiind relativ, nu s'a petrecut nimic și pentru acest motiv nici n'am observat nimic.

---

¹⁾ *Science et Méthode*, Paris, Flammarion, pag. 100 și urm. Vezi și *La valeur de la Science* — de acelaș — pag. 69—70.

Avem dreptul în consecință să spunem că putem cunoaște distanța între două puncte? Nu, fiindcă această distanță (adică spațiul) poate să sufere enorme variațiuni fără ca noi să putem percepe acest lucru, cu condiția însă ca și celelalte distanțe să fi variat în aceleași proporții“.

Cât privește problema vieții practice, doctrina morală ce respiră din opera poetului nostru prezintă două aspecte distincte, și prin caracterul și prin timpul lor de manifestare: aspectul de indiferență la viață prin resignarea ființei — *principiu de esență stoică*, — și aspectul de anihilare a vieții prin nimicirea ființei, *principiu de esență budisto-schopenhauriană*.

Deceționat până în resorturile cele mai intime ale sufletului său luminat de alte idealuri, decepționat deci de tot ceea ce a putut să reprezinte pentru el femeia, care spre inferiorizare, ușurință, decădere, meschine patimi și trupească pofță doar ne chiamă, fără vre-o clipă de atracție spre sacrele idealuri ale omului, femeia, care, între strălucirea de înger a Luceafărului și tentațiile lubrice ale pajului Cătălin, a preferat totdeauna pe cele din urmă, ce putea să facă poetul decât să se îmbrace în mantia indiferenței, a răcelei, a resignațiunii, și cu dispreț să strige: „Să-ți cerșesc o sărutare? Să fiu sclavul papucului tău, să tremur când îți vei descoperi sânul, . . . sânul care mâine va fi un cadavru și care după ființa sa este și astăzi? Să mă frizez ca să-ți plac, să spun minciuni ca să distrez mintea ta ușoară; să mă fac o păpușe pentru . . . mai știu eu pentru ce? Nu!

Nu mă voi face comediantul celui rău care stăpânește lumea... Mai bine mi-aș storce tot focul din inimă ca să se risipească în scânteii decât să animez cu el o simțire, nu numai culpabilă, dar ordinară... Lasă-i pe toți să se mângâie cu simțirile lor, lasă-i să iubească, lasă-i să moară cum au trăit; eu voi trece *nepăsător* prin această viață, ca un exilat, ca un paria, ca un nebun! numai nu ca ei... Lasă-mă în *mândria* și în *răceala mea*. De ce vrei tu să mă cobor de pe pedestal și să mă amestec cu mulțimea? Eu mă uit în sus, asemenea statuii lui Apollon. Fii steaua cea din cer, rece și luminoasă, ș'atunci ochii mei s'or uită etern la tine" (Cezara).

Sau ca în Luceafărul:

„Ce-ți pasă ție chip de lut

„Dac'oiu fi eu sau altul.

„Trăind în cercul vostru strimt

„Norocul vă petrece.

„Ci eu în lumea mea mă simt

„Nemuritor și rece“.

Iar în văltoarea unei vieți, stăpănită de repetirea enervantă a acelorași fapte, — aceeași piesă jucată de alți actori, — ce alta să facă poetul decât să filosofeze, ca *Zenon-Stoicul* sau *Marc-Aureliu-Impăratul*, în versuri de frumusețea impecabilă a celor din Glossa?

*Vremea trece vremea vine,
 Toate-s vechi și nouă toate,
 Ce e rău și ce e bine,
 Tu te'ntreabă și socoate;
 Nu speră și nu ai teamă,
 Ce e val ca valul trece;
 De te îndeamnă de te cheamă,
 Tu rămâi la toate rece.*

Și totuși. Când știi că ori ce-ai face porțile morții tuturor se deschid, când știi că peste toate o lopată de țărână se depune, când viața e durere iar existența o himeră, când zilele-ți sunt toate luptă, iar satisfacție n'ai nici-una, când suferința te sugrumă iar mulțumirea e absentă, când minciuna în aur se răsfață iar adevărul în mizerie se târăște, când soarta ți-e pecetluită iar sufletul în lanțuri ferecat, când totul e deșărtăciune, iluzie și nimicnicie, atunci, evident, că fatal trebuie să consideri existența „o nebunie și tristă și goală“, ¹⁾ „că vis al morții eterne e viața lumii 'ntregi“ ²⁾ și să-ți dorești ca „în stingerea eternă să dispari fără de urmă“, ³⁾ pentru că, orice s'ar spune, „decât un vis searbăd, mai bine nimic“ ¹⁾.

De aci cuprinsul, atât de deprimant prin pesi-

---

¹⁾ Mortua est.

²⁾ Impărat și Proletar.

³⁾ Rugăciunea unui Dac.

mismul lui, atât de tragic prin nihilismul lui, al poeziilor lui Eminescu: *Mortua est*, *Rugăciunea unui Dac*, *Impărat și Proletar*, *Scrisoarea I* și *Scrisoarea IV* ¹⁾ etc.

---

¹⁾ *Făclie de veghe pe umezi morminte*
Un sunet de clopot în orele sfinte
Un vis, ce-și moaie aripa 'n amar,
Astfel ai trecut de-al lumii otar.

. . . . .

Ș'apoi... cine știe, de este mai bine
A fi sau a nu fi... dar știe oricine,
Că ceeace nu e nu simte dureri,
Și multe dureri-s, puține plăceri.

A fi?... Nebunie și tristă și goală
Urechea te minte și ochiul te 'nșală;
Ce-un secol o zice, ceilalți o deszic.
Decât un vis sarbăd, mai bine nimic.

(Mortua est)

Când știi că visu-acesta cu moarte se sfârșește,
Că 'n urmă-ți rămân toate astfel cum sunt, de dregi
Oricât ai drege 'n lume, — atunci te obosește
Eterna alergare... ș'un gând te-ademeneste:
„Că vis al morții eterne e viața lumii 'ntregi“.

(Impărat și Proletar).

Și dacă am căutà să cercetăm care au fost
cauzele ce au determinat atât de adânc pe Emi-
nescu să-și dorească plăcerile neființii și liniștea
Nirvanei ,apoi va trebui să spunem că ele rezidă
în firea sa însăși, în cultura însușită în anii de

---

*Și tot pe lâng'acestea cerșesc înc'un adaus
Să'ngădue intrarea-mi în veșnicul repaos !*

. . . . .

*Ș'aceluia, Părinte, să-i dai coroană scumpă
Ce-o să asmuțe câinii, ca inima-mi s'o rumpă,
Iar celui ce cu pietre mă va isbi în față
Indurâte, Stăpâne, și dă-i pe veci viață !*

. . . . .

*Să simt că de suflarea-ți suflarea mea se curmă
Și 'n stingerea eternă dispar fără de urmă !*

(Rugăciunea unui dac)

Poți zidi o lume 'ntreagă, poți s'o sfarimi . . . ori ce-ai
[spune

Peste toate o lopată de țărână se depune.

Mâna care-au dorit sceptrul universului și gânduri

Ce-au cuprins tot universul încap bine 'n patru scânduri.

(Scrisoarea I)

De-aș putea să dorm încalea. — Somn a gândului odinț

O acopere ființa-mi cu a ta mută armonie,

Vino somn, ori vino moarte. Pentru mine e tot una

De-oi petrece 'ncă cu mâfe și cu pureci și cu luna

Ori de nu, cui, ce-i aduce? — Poezie, — sărăcie !

(Sărmanul Dionis).

studii ai tinerețelor sale și în mizeriile îndurate în decursul scurtei sale treceri pe acest fond terestru al planetei, care e pământul.

Dela natură, firea poetului mereu tristă, melancolică, pesimistă, fără lumină, fără speranțe și fără bucurie, i-a fost.

Lui Maiorescu îi scrie că nu speră să-și ia la Viena doctoratul. De ce? Fiindcă „*el nu speră niciodată*”; tot la Viena, aflând de sinuciderea colegului său Pronckievici, îndată exclamă: „*Bine a făcut că s'a omorât. Viața e un moft, o prostie*”, iar lui Vlahuță, în București, nu arareori își dăstăinuia astfel suspinul de durere al sufletului său: „*O! tare-aș vrea s'adorm odată și să nu mă mai deștept*”.

Cultura — în special cea filosofică — și-a dobândit-o — ne spune Slavici, — citind cu nestăpânită patimă mai ales pe Buda, Confucius și Schopenhauer, apologiștii morții — pentru liniștea ei, și denigratorii vieții, — pentru sbuciumările ei. Cât privește mizeriile pe care din plin le-a îndurat în viață, iată două fragmente, unul din Amintirile lui Slavici și privind timpul petrecut de poet la Viena, iar altul smuls dintr'o scrisoare a sa către Veronica Micle și referindu-se la anii petrecuți la București, ca prim-redactor la ziarul „Timpul”:

„El citea — zice Slavici — înainte de toate mult și cu o repeziciune uimitoare, nu vorbă cu vorbă, ci cuprinzând cu privirea fraze întregi. Eră deci în curent și cu publicațiile nouă și cu

cărțile vechi ce se găseau pe la anticari. În acelaș timp, ținea să citească'n tihnă și nu se ducea pe la bibliotecile publice. Indată dar ce primea banii de-acasă își cumpără cărți și timp de câteva zile nu-l mai vedea nimeni. O ducea 'n cafele gătite de dânsul la mașina de spirt și 'n mezeluri cumpărate 'n pripă. Deși ținea foarte mult la biblioteca lui, nevoia-l silea să înceapă a vinde dintre cărțile citite pe la anticari și ajungând în cele din urmă de nu mai avea nici cafea, petrecea zile întregi fără ca să mănânce, cerând astfel câte-o „pițulă“ mai dela unul mai dela altul. Nicio-dată nu luă notițe, dar când primiă banii de acasă, cel dintâiu gând îi era să-și achite datoriile și era peste putință să uite pe cineva.

„Poate orișicine să-și închipuiască ce harababura se producea în locuința lui în timpul zilelor pe care le petrecea închis în cameră. Pentru el nu există deosebirea pe care o facem noi ceilalți între ziua și noapte; ba una din plăbiciunile lui era să profite de liniștea nopților, și sunt foarte multe nopțile pe care eu, de altfel prozaic, le-am petrecut cu dânsul, fie plimbându-ne pe străzile liniștite, fie stând „la masa de brad“ și luând câte-o sorbitură din cafeaua scursă dela mașina lui.

„Nu mai ajungea nimeni să-i dereticească și să-i măture prin casă, nici să-i perie hainele ori să-i curețe ghetetele. Răpus de oboseală, el dormea adeseori îmbrăcat și hainele i se perpeliau, iar albitura rar primenită și nelăută i se făcea cocoloș. Barba și-o uita nerasă și fiindcă-l supărau țepii ei, luă briceagul și, perdut în gânduri ori adâncit

în lectură, și-o scotea fir cu fir, încât îi rămâneau pete-pete pe față. Când nu mai putea s'o ducă așa, schimbă locuința, își cumpără haine și albături noi, se rădea și iar se simțea... bine“.

Și acum iată fragmentul din epistola către Veronica Micle:

„Tu trebuie să-ți închipuești astăzi — îi scrie Eminescu — sub figura mea, un om foarte obosit, de vreme ce sunt singur la negustoria asta de principii și, pe lângă aceasta, bolnav, care ar avea nevoie de cel puțin șase luni de repaus spre a-și reveni în fire. Ei bine, de șase ani aproape o duc într'o muncă zadarnică, de șase ani mă sbat ca într'un cerc vițios... de șase ani n'am liniște, n'am repausul senin, de care aș avea atâta trebuință pentuca să mai pot lucra și altceva decât politică...

. . . . .

„In opt ani de când m'am întors în România, decepțiunea a urmat la decepțiune și mă simt atât de bătrân, atât de obosit, încât degeaba pun mâna pe condeiu să 'ncerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, mă simt că am secăt moralicește și că mi-ar trebui un lung, lung repaos — ca să-mi vin în fire. Și cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rând din fabrici, un asemenea repaus nu-l pot avea nicăieri și la nimeni. Sunt strivit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc.

„Aștept telegramele Havas, ca să scriu, iar să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormânt și n'aș mai fi ajuns să trăiesc“.

Și totuși, acel ce a trăit cum a trăit, acel ce a iubit cum a iubit, acel ce a luptat și-a suferit, acel ce a gustat doar din chinurile amare ale mizeriei și lovit a fost de cruzimea tragică a nebuniei, geniul martir al nației române, Mihail Eminescu, s'a ridicat și în viața lui de om, până la cele mai înalte culmi de cald umanitarism, largă generozitate și neasemuită jertfă, față de nefericiții soartei și necăjiții pământului. Căci iată — povestit tot de Slavici — doar un singur fapt, plin de strălucire prin eloquența lui simplă, naturală, sugestivă și evocatoare:

„Intr'o zi, când ne întorceam la redacțiune, eră lapoviță și Eminescu călcă pe ici pe colo prin băltoace. Trecând peste strada Colții în strada Doamnei (București) la colțul căreia se zideă atunci palatul Creditului funciar rural, veniă dinspre poșta centrală spre noi un om desculț și zdrențăros.

Uite! — grăi Eminescu arătându-mi-l; Iată mizeria lumii în care ne trăim zilele“.

Răzimat apoi de unul dintre pachetele de cărămidă, care se aflau în drumul nostru, el își dete silința să se desculțe pentruca să-i dea nenorocitului aceuia încălțăminte sa.

„Ai căpiaț omule? — i-am zis. — O să-i dai tu ghetete tale dar rămâi însu-ți desculț“.

— „Eu? răspunse el. De mine să nu-ți pese. Eu pot să umblu și desculț: dar el, — săracul?“ ¹⁾.

Așa eră Eminescu. Nimic pentru el, totul pen-

) I. Slavici, „Amintiri“ Cultura națională 1924, pag. 129.

tru alții. Și ca un alt Buda, care la vederea mizeriei omenеști și-a ticluit sistemul său de cugetare asupra celor patru învățături despre suferință, spre a ajunge apoi la fericire, prin nimicirea propriei noastre ființe, în Nirvana, tot astfel și Eminescu simțiă în sufletul lui suspinul de durere al întregii existențe, care trăește, se luptă, suferе și cade, biruită de poftă și sugrumată de carne.

Și Nirvana, pe care el o doriă cu patimă multă și cu sete adâncă a trebuit să-i vină: distrugerea ființii prin tragedia nebuniei. El o presimțise de altminteri. Căci setea liniștei eterne îi răsuna-se de mult în urechi:

*N'o mai caut;... ce să caut? E acelaș cântec vechiu,
Setea liniștei eterne, care-mi sună în urechi,
Dar organele-s sfărmate și'n strigări iregulare
Vechiul cântec mai străbate cum în nopți isvorul*
[sare.

*P'ici pe colo mai străbate câte-o rază mai curată
Dintr'un „Carmen saeculare“ ce-l visai și eu odată.
Altfel șueră și strigă, scapără și rupt răsună,
Se împung tumultoase și sălbatece pe strună,
Și în gându-mi trece vântul, capul arde pustiit,
Aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit...
Unde-s șirurile clare din viață-mi să le spun?
Ah! organele-s sfărmate și maestrul e nebun!*

(Scrisoarea a patra).

* * *

Și nebunia veni: aspră, grozavă și persecu-
toare. De trei ori în șirul anilor 1883—1889 lovi-
turile ei crude îi ciocniră creierul.

Ca un al doilea *Rege Lear* din dramele scha-
ckespeariene și ca un alt *Oedip-rege* din tragedii-
le lui Sofocle, ce-și plimbau, fără forță, fără ve-
dere și fără minte, pe plaiuri nefericirea, tot așa
și Eminescu își plimbă acum nebunia, când la
Neamț la Mănăstire, când la Iași la prieteni, când
la Ipotești săi de copilărie, sprijinit doar de a-
fecțiunea duioasă a unei surori, și ea bolnavă de
picioare, și de focul nestins al dragostei aceleia ce
nu l-a părăsit niciodată, — Veronica Micle.

Rezistă poetul odată, rezistă a doua oară, ci
a treia lovire îl doboară.

Germenele fatal în sânge, suferințele amare în
viață, privațiunile de tot soiul, sbuciumul fără
seamă și frământarea continuă a firii sale îi
zdrobiră complect ființa. Geniul trebuî să-și plece
definitiv capul în fața nebuniei. Ospiciul de alie-
nați al Doctorului Șutzu îl primi, pentru totdea-
una, în brațele sale.

Ci lupta între adversari nu ținu mult. Sufe-
rința și liniștea, viața și moartea, existența și
Nirvana, geniul și nebunia își grăbiră prin inter-
venția bruscă a soartei — verdictul.

Și astfel, în dimineața zilei de 15 Iunie, a a-
nului dela Christos 1889, în cadrul macabru al
ospiciului, pe când din bolta senină a cerului raze
blânde de luceafăr mângâiau încă pământul, ca-
pul de geniu al poetului căzu spintecat de lovitura
ucigătoare a unui nebun.

În aceeași zi corpul îi fu transportat la Biserica Sf. Gheorghe. Aci, — în Biserică, — la un moment dat, se văzură intrând trei tineri în uniforme lor de elevi ai Școalei de Infanterie, care, apropiindu-se de catafalc, se aplecară, în ținută de „drepti“ și într’o pioasă concentrare, peste el și apoi rostiră, încet, duios și dulce — mai mult în șoaptă, ca o sfântă rugăciune, rostiră de trei ori, doar un cuvânt, doar un nume: Veronica, Veronica, Veronica!

„Tinerii făcură tuturor impresia — povestește un martor ocular — că aveau să se achite de o datorie imperativă ce nu puteau suferi vre-o amânare și care trebuia onorată punctual, — ori ce s’ar întâmpla, — în acea zi și cu orice sacrificiu“.

Și atunci și-aduseră aminte cei de față de triste versuri ale poetului, prin care el, cu graiu de moarte, își exprimă astfel ultima-i dorință:

Și eu aș vrea ca unul venind de mine aproape

Să-mi spue al tău nume pe’nchisele-mi pleoape.

După mai puțin de două luni de zile se stinse și Veronica în codrii dela Mănăstirea Neamțului.

Inmormântarea poetului fu simplă dar impunătoare. Lacrimi calde, lacrimi multe, lacrimi sfinte picurau din ochii tuturor, precum picură’n Biserici ceara la picioarele lui Christ, picurau a-

tunci când înțeleptul Tit Maiorescu, cu fața suptă de durere, aruncă, peste sicriul coborât în groapă, cei dintâi bulgări de țărână. Căci plângeau oamenii, plângeau tinerii, plângea natura, plângea iubirea toată pe care el, cu atâta foc și atâta patimă, în versuri nepieritoare, o a cântat-o.

Cu aceasta, împlinitu-s-a destinul.

De acum, ramurile nu vor mai bate'n geam. Pe lângă plopul fără soț nu va mai trece nimeni. Raze blânde de luceafăr nu vor mai mângâia pământul. Din munte nu se va mai auzi răsunând prelung talanga. Eternele valuri nu vor mai bate în cadență ale mării malurii și nici făclii de veghe nu se vor mai aprinde pe umede morminte...

De acum, din depărtări albastre, ca murmurul blând al apei ce liniștită curge, ca sfânta șoaptă credinciosului ce în taină el se roagă, ca un ecou jalnic smuls din adâncurile nepătrunse ale firii, de acum doar tragica profecție a versului — cu gând de-apoteoză — ne mai răscolește muștrător, și sufletul și ființa: *Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este...*

Ci n-a murit Eminescu. Căci din cripta neagră, unde-și odihnește truditul lui trup frământat de doruri mari și suferință multă, din cripta neagră adumbrită de teiul sfânt ce-și scutură pe mor-

mântu-i floarea, geniul lui planează mereu deasupra noastră, iar sfânta lui poezie ne farmecă tot mai mult sufletul.

Căci grăitu-ne-a doar profetul:

Icoana stelei ce-a murit

Inceț pe cer se sue;

Eră pe când nu s'a zărit

Azi o vedem, și nu e.

Prețul 50 Lei

www.dacoromanica.ro